

3.1.1. Ćwiczenia

Ćwiczenie 1

Tekst bardzo uroczysty, doskonały do mówienia lub odczytania z ozdobnego zwoju, z okazji Święta Konstytucji 3 Maja lub Święta Niepodległości. Wymaga od mówiącego powagi, uroczystego tonu, skupienia i realizacji dłuższych pauz, aby tekst dobrze dotarł do słuchających.

Ćwiczenie 2

Tekst można wykorzystać na lekcji, omawiając historię państwa polskiego, zasady demokracji, pojęcie wolności. Uczniowie mogą przygotować prezentację na temat zasad funkcjonowania systemów demokracji we współczesnym świecie. Można przygotować ze starszymi wykonawcami czytanie performatywne dokumentów, określających istotę demokracji we współczesnej Europie.

Ćwiczenie 3

Jest to bardzo dobry tekst, którym można otworzyć inscenizację utworów, np. *Powrotu posła*, *Dziadów*, zrealizowanych jako widowiska plenerowe, festiwalowe. Tekst powinien być wysłuchany przez jak największą liczbę widzów.

3.2. Arystofanes

GROMIWOJA

(tł.) E. Żegota Ciągiewicz, [scena XII]

GROMIWOJA:

Naprzód tedy, jak się z brudu
Myje wełnę na potoku,
Tak kołtuństwo trzeba z ludu
Zmyć i z miasta, jak wióry
Gnać, a kłęby powikłane
Połujących na godności
I na tłuste synekury –
Zgrzebłem międlić bez litości –
I urywać łby skalane!
Potem czesać czystą wełnę,
W jeden kosz swobody wspólnej
Wszystkich kładąc: więc wmieszkanych
Pobratymów i związkowych
Nawet i dłużników owych,

Co stracili prawa ludzkie,
Trzeba mieszać w ten kosz wspólny.
Przebóg, wszystkie miasta one,
Zakładane, jak osady
Naszej macierzystej ziemi,
Wiedz, że jako rozrzucone
Pasma leżą, zatem słabe.
Więc te pasma
Zebrać wszystkie w ten kosz pełny,
Potem zbić na jeden wełny
Zwał, chociażby nie bez trudu
I tkać nowy płaszcz dla ludu! ⁴¹.

Odezwa, jako forma, dzięki której wygłaszająca ją postać odwoływała się przy pomocy technik argumentacyjnych do świadomości innej osoby, była już stosowana w dramacie greckim. Takim przykładem jest choćby odezwa, jaką wygłasza tytułowa bohaterka komedii Arystofanesa *Gromiwoja* do Senatora, przyrównując budowę silnego państwa i związanej z tym polityki do procesu obróbki wełny.

W tej odezwie, która nie jest tylko monologiem postaci, ale wręcz wyzwaniem rzuconym Senatorowi ustami Gromiwoi, dał Arystofanes swoim rodakom genialną radę, jak uratować pogrążone w wojnie państwo, odrodzić ojczyznę i zapewnić jej trwałą potęgę i rozkwit. Radą tą jest włączenie związkowych gmin do wspólnego attyckiego sojuszu, równouprawnienie wszystkich Hellenów wchodzących w skład związku ateńskiego, nadanie obywatelstwa osiedleńcom, ukrócenie prywaty, zlikwidowanie intratnych synekur i zbudowanie jednego, silnego, demokratycznego państwa⁴². Jak napisał we *Wstępie* do komedii *Gromiwoja* jej tłumacz Edmund Żegota Cięglewicz: „Tą odezwą wystawił sobie Arystofanes największy pomnik, jako myśliciel, jako polityk, jako obywatel”⁴³.

3.2.1. Ćwiczenia

Ćwiczenie 1

Tekst bardzo dobry do wykorzystania na zajęciach omawiających ustroje państwa i zasady państwa demokratycznego dawniej i obecnie. Co znaczy

⁴¹ Arystofanes, *Gromiwoja*, (tł.) E.Ż. Cięglewicz, Wyd. Gebethner i Sp., Kraków 1910, s. 54–55.

⁴² E.Ż. Cięglewicz, *Wstęp*, [w:] Arystofanes, *Gromiwoja*, (tł.) E.Ż. Cięglewicz, Wyd. Gebethner i Sp., Kraków 1910, s. XIV–XV.

⁴³ Ibidem, s. XIV.

demokratyczne państwo? Jakie cechy posiada ustrój demokratyczny? Jakie są prawa i obowiązki obywatela w demokratycznym państwie? Na bazie tego tekstu można zorganizować dyskusję na temat demokracji.

Ćwiczenie 2

Bardzo dobry tekst na występ recytatorski, krasomówczy, oratorski. Tekst musi być recytowany z pełną świadomością jego ważnych treści i przesłania do senatorów i obywateli, a więc słuchaczy danego wystąpienia. Ponieważ tekst ma charakter odezwy, musi być wygłaszany głośno, dobitnie i z własnym przekonaniem mówiącego o słusznej sprawie.

Ćwiczenie 3

Tekst nadaje się do wykorzystania jako element widowiska na temat istoty demokracji i przykładów jej łamania we współczesnym świecie; będzie dobrze współbrzmiał z innymi tekstami niosącymi przesłania demokratyczne.

3.3. Stanisław Schnür-Peplowski

KOŚCIUSZKO W KOTA PRZEMIENIONY

Po kampanii r. 1792 Kościuszko w towarzystwie księżnej Czartoryskiej oraz jej córki Marii udał się do Sieniawy, a następnie do Zamościa, gdzie rezydowała znana z patriotyzmu wdowa po Jędrzeju Zamoyskim. Zamość należał wówczas jeszcze do Galicji, lecz już w pobliskim Kraśniku stał garnizon rosyjski. Zdarzyło się, iż Kościuszko wyjechał w odwiedzin do Wyżnianki pod Kraśnikiem, skutkiem czego komendant tamtejszego garnizonu zarządził pogotowie całej załogi. W nocy rozległ się strzał alarmowy. Pułk stanął pod bronią i okazało się, że stojący na warcie żołnierz dał ognia. Pytany o przyczynę swego postępu, odrzekł:

– Kościuszko mi się ukazał, a gdy strzeliłem, przemienił się w kota.

Zdarzenie to znamionowało zabobonną trwogę, jaką żywiło rosyjskie żołdactwo na samo wspomnienie nazwiska Kościuszki, o którym w czasie ostatniej kampanii bajeczne krążyły wieści wśród nieprzyjacielskich obozów. Przy biwakowych ogniskach rozpowiadali sobie żołdaci, iż Kościuszko przybierając dowolnie różne postaci, nawet zwierzęce, śledzi przeciwnika i podpatrzywszy go, zwycięża⁴⁴.

⁴⁴ S. Schnür-Peplowski, *Kościuszko w kota przemieniony*, [w:] *Anegdoty i sensacje obyczajowe wieku oświecenia w Polsce*, oprac. R. Kaleta, Czytelnik, Warszawa 1958, s. 95–96.

3.3.1. Ćwiczenia

Ćwiczenie 1

O jakich cechach każdego bohatera narodowego można opowiedzieć, przybliżając uczniom postać Tadeusza Kościuszki?

Ćwiczenie 2

Tekst bardzo dobry do przytoczenia w trakcie lekcji muzealnej, bibliotecznej, dla przewodnika miejskiego, opowiadającego o pamiątkach związanych z Tadeuszem Kościuszką.

Ćwiczenie 3

Na bazie tej anegdoty można zbudować komediową scenkę dramatyczną, np. z wykorzystaniem teatru lalkowego, teatru cieni, ale należy ją tak zrealizować, aby miała charakter anegdoty, a więc zdarzenia wyobraźniowego, powstałego w wyobraźni osoby opowiadającej ze strachu, a nie faktu historycznego o tym, jak się Kościuszek zamienił w kota.

3.4. Filip Paweł hr. de Segur

PAMIĘTNIKI F.P. DE SEGURA ADIUTANTA NAPOLEONA

(tł.) E. Leszczyńska, [fragment]

Napoleon skoncentrował wojska swoje w Polsce i Prusiech Wschodnich, między Królewcem i Gąbinem. Pod koniec wiosny 1812 odbył przegląd niektórych korpusów. Przemowy jego do żołnierzy były wesołe, często-kroć szorstkie i rubaszne; wiedział bowiem dobrze, że w stosunku do tych prostych, a jak stał hartowanych ludzi szorstkość jest szczerością, rubaszność – siłą, wyniosłość – pańskością; że przeciwnie, salonowe formy i wykuint obejścia uważane są przez nich za objawy słabości i zniewieściałości; że miodowe słówka brzmią w ich uszach jak obca, równocześnie niezrozumiała i śmieszna gwara.

Przyjętym przez się zwyczajem, pieszo obchodzi szeregi. Pamięta doskonale, kiedy i w jakich kampaniach brał udział każdy pułk. Interpeluje najstarszych żołnierzy, przypominając im ubiegłe lata: Piramidy, Marengo, Austerlitz, Jenę, Friedland. Ze wspomnieniem łączy niekiedy szorstką pieszczotę, zaś stary wiarus – wzruszony pamięcią cesarza – dumny spogląda z góry na młodszych, mniej zasłużonych, a zazdroszczących mu kamratów!

Napoleon zaś idzie dalej, nie pomijając nikogo, aż do najmłodszych rekrutów, którym szczególnie okazuje zainteresowanie; znane mu są najdrobniejsze ich potrzeby; wypytuje się o wszystko: o żołd i zwierchników, o pożywienie i ubranie, przegląda nawet zawartość ich tornistrów.

Dotarłszy wreszcie do środkowych szeregów – informuje się o najgodszych kandydatach na wakujące stopnie. Sam wypytuje kandydatów: „Ile lat służby? Ile odbytych kampanii? Wiele razy ranny? Gdzie się odznaczył?”. Po czym niezwłocznie mianuje ich oficerami, asystując osobiście przy odnośnych formalnościach. Wszystko to podnosi jego urok i zjednywa mu serca żołnierzy. Szepcą wśród szeregów, że ten mocarz nad mocarzami, który całą ujarzmił Europę i wszystkim ludom przewodzi, interesuje się dobrotliwie każdą drobnostką, losu żołnierzy dotyczącą; że oni są jego najdawniejszą, jego prawdziwą rodziną. W ten sposób powstawał kult wojny i sławy, i osoby cesarza!⁴⁵

3.4.1. Ćwiczenia

Ćwiczenie 1

Tekst bardzo dobry do realizacji na lekcji historii, ukazujący zasługi Napoleona na drodze do odzyskania przez Polskę niepodległości. Można przeprowadzić dyskusję na ten temat.

Ćwiczenie 2

Tekst bardzo dobry do wygłoszenia na konkursie recytatorskim, w trakcie biesiady literackiej czy spotkania historycznego. Tekst ma charakter bardzo osobistej wypowiedzi, dlatego wymaga logicznego mówienia, z właściwym sensem, bez patosu, ale z ukazaniem swojego wykonawczego stosunku do postaci Napoleona. Tekst musi być wykonywany bezbłędnie pod względem artykulacji, zawiesznień głosu, intonacji, pauz. Tekst jest dobrą ilustracją np. prezentacji przygotowanej na temat Napoleona.

Ćwiczenie 3

Wyobraźmy sobie, że wykonawca tym tekstem głosi chwałę Napoleona jako wodza na wiecu, wobec zgromadzonych kilkuset osób. Tym samym ukażemy jego silnie perswazyjny charakter, ujawniający się w silnych emocjach wykonawcy, jego mocnym głosie, patetycznym wykonaniu. Środki wyrazu wykonawczego będą silniejsze, pauzy dłuższe, głos wykonawcy bardzo donośny, ale wolniejsze tempo mówienia. Przyda się także czytelny gest podkreślający słowo.

3.5. Julian Tuwim

LITANIA

Modłę się, Boże, żarliwie,
Modłę się, Boże, serdecznie:

⁴⁵ F.P. de Segur, *Pamiętniki F.P. de Segura adiutanta Napoleona*, tł. E. Leszczyńska, Wyd. MON, Warszawa 1982, s. 23–24.